

Finn Hauberg Mortensen

Dansk litteraturhistorie, bd. I-IX, 1983-86 - et projekt,
en proces og et værk

1. Litteraturhistorien - romantikkens barn

Fra starten havde borgerskabet brug for et historisk perspektiv i videnskaberne, svarende til det nye dynamiske samfundssystem, det byggede op i feodalitetens ruiner. Det var nødvendigt ikke blot for at legitimere sig over for andre samfundsgrupper, men også for selv at forstå. I begyndelsen af 1800-tallet blev naturvidenskaben til naturhistorie, sprogvidenskaben til sproghistorie og filosofien til overvejelser over personlighedens udvikling.

I litteraturvidenskaben slog den stive regelæstetik og filologernes atomistiske punktkommentarer ikke til længer; fra midten af 1800-tallet og 100 år frem voksede romantikkens to tvillingebørn, litteraturhistorien og den litterære biografi, så de blev de dominerende. Den indre forbindelse mellem de to genrer var forestillingen om den nære sammenhæng mellem ontogenese og fylogenese: Slægtens, dvs. nationens historiske udvikling fra guldaldertiden, som romantikerne henlagde til den nordiske oldtid eller middelalder, over samtidens splittelse frem mod utopien lod sig se som billede af individets udvikling fra barndom over ungdom til manddom. De to billeder var ikke blot parallelfænomener, de nationalromantiske digtere som Oehenschläger, Grundtvig og Ingemann ville konfrontere individet med nationens guldalder for at bringe det i kontakt med dets egen oprindelighed, og det var en forudsætning for dannelsesprocessen.

Litteraturvidenskaben trak på samme hammel: J.M. Thiele udgav Danske Folkesagn, 1818-23, Svend Grundtvig lagde fundamentet til Danmarks gamle Folkeviser, 1847 og derefter fulgte den første litteraturhistorie, skrevet ud fra dette synspunkt, M.N. Petersens Bidrag til den danske litteraturs Historie, bd. I-V 1853-61. Vilh. Andersen skrev sig ind i denne tradition, da han sammen med Carl S. Petersen udsendte Illustreret dansk Litteraturhistorie, bd. I-IV, 1924-34. I optakten til indledningen citeres N.M. Petersens bekendelse til nationalromantikken:

"Naar en Gang Litteraturens Historie, ikke alene dens Yderværker, men dens indre Historie bliver alles Sag, saa vil ogsaa den blive et væsentligt Middel til at fremme Folkets Dannelse ved at lade det skue sig selv."

Vilh. Andersens virke som professor i dansk litteratur fra 1908 satte dybt præg på faget dansk i et halvt århundrede.¹⁾ Hans forfatterskab bragte tvillingerne til skels år og alder: Det nationalhistoriske perspektiv ligger til grund ikke blot for Illustreret dansk Litteraturhistorie, men også for Tider og Typer af dansk Aands Historie, bd. I-IV, 1907-16. Samspillet mellem liv og digtning er grundlaget for de mange forfatterportrætter, litteraturhistorien er bygget op af, og bestræbelsen på at karakterisere digterne psykologisk gennem analysen af værkerne. Med Poul Martin Møller, 1932 leverede Vilh. Andersen den digterbiografi, der stadig står som idealtypisk.

Bruddet med den vilheminske tradition skete for litteraturhistoriens vedkommende, da F.J. Billeskov Jansen udsendte sin Danmarks Digtekunst, bd. I-III, 1944-58. Her er det æstetiskes historie spaltet ud fra det brede historiske felt, Vilh. Andersen havde foldet ud og analysen af de enkelte digteriske tekster og de enkelte genrer prioriteret i forhold til interessen for forfatterskabet som kategori. I denne forstand er Billeskov Jansens værk ahistorisk målt med traditionens alen og et forsøg på at gøre den folkepædagogiske genre litteraturhistorie til videnskab i den tidlige nykritiks og strukturalismes forstand. Med sine præcise analyser af teksterne som realisationer af digtningens motiver var det et brud, der gav genlyd i den litteraturvidenskabelige debat.

Det er ikke borgerskabet, som har opfundet det historiske perspektiv. Men denne klasse har i forbindelse med sin etablering i centrum af den samfundsmæssige magt i eminent grad haft brug for det. Sejrherrerne har imidlertid ikke patent på historien, og nye grupper - defineret økonomisk, kønspolitisk eller bevidsthedssociologisk - har i efterkrigstiden inden for rammerne af det borgerligt-patriarkalske samfund rejst alternativer og fået indflydelse.

Af afgørende betydning i denne sammenhæng har i dansk sammenhæng været den kulturradikale tradition, som man kan føre tilbage til Brandes og måske til Holberg,²⁾ og dens mange alliancer fra mellemkrigstiden og frem med venstrefløjens kulturdebat.³⁾ Historien gentager sig ikke, og det vil ikke være korrekt, hvis man anskuer disse nye gruppers etablering af en ny politisk-ideologisk helhedsforståelse inden for rammerne af den sene kapitalisme med det tidlige borgerskabs etablering inden for den sene feudalitets. Men nogle lighedspunkter er der, bl.a. nødvendigheden af at genfortolke historien. Siden Danmarks inddragelse i den internationale, kapitalistiske arbejdsdeling fandt sit formelle udtryk i indmeldelsen i EF har behovet for at finde rødder og identitet nationalt såvel som lokalt og individuelt været stigende. Dansk litteraturhistorie, bd. I-IX, som jeg her skal give et signalement af, er et af mange forsøg på at leve op til dette behov. Et svar fra den venstrefløj, hvis indflydelse og afmagt er en del af det nye borgerlige Danmarks krise.

2. Grundlaget

Initiativet til Dansk litteraturhistorie blev taget af Gyldendal for godt ti år siden. Forlaget var interesseret i at få skrevet en ny, stor litteraturhistorie på grundlag af den udvikling i litteraturvidenskaben, som var sket siden 60'ernes nykritik. En gruppe marxistisk orienterede forskere - med prof. Johan Fjord Jensen fra Aarhus Universitet i spidsen - tog udfordringen op og rejste fire betingelser: 1) værket skulle skrives på historisk-materialistisk grundlag, 2) arbejdet skulle organiseres kollektivt, 3) forskudshonorarer fra salget skulle anvendes til finansiering af forskningsprocessen, 4) værket skulle henvende sig bredt til litterært interesserede, ikke blot til den videnskabelige getto - eller, endnu snævrere, til dens venstrefløj.

Hvad angår den første betingelse, er den oplagt, set ud fra 70'ernes litteraturvidenskabelige aktivitet. Det eneste mulige alternativ havde været at gruppen omkring prof. Aage Henriksen havde fortsat ad det spor, de lagde frem i Ideologihistorie, bd. I-IV, 1975-76. Men set fra

"mahogny-forlaget" Gyldendals side har sagen sikkert stillet sig mindre klar: Forlaget havde under studenteroprøret svært ved at finde sine ben, og de små, alternative forlag blomstrede (nu er tendensen vendt igen i overensstemmelse med krisen). En anden grund til skepsis kunne være forlagets nære tilknytning til den nyere og finere danske litteratur (ikke tilfældigt har Ole Wivel været direktør og er Klaus Rifbjerg blevet det) sammenholdt med det image som litterære Spielverderbere som mange af projektdeltagerne havde hæftet på sig. Men forlaget har forpligtelser qua sin størrelse, og formildet er man sikkert blevet af den sidste af de fire betingelser. Undervejs er man på forlaget blevet så overbevist om, at skribenterne var i stand til at løfte opgaven, at man omdefinerede målet fra en lærebog til et "værk", der også som bogtype og ved sine illustrationer henvendte sig til den ikke-studerende, men litterært interesserede læser i lænestolen. Værket blev trykt i 8000 eks. Til trods for at reallønnen er faldet for den gruppe, der må regnes for det centrale publikum, gymnasielærere, folkeskolelærere, bibliotekarer m.fl., er det dog nu solgt i 6000 sæt. Ikke imponerende, men forholdene taget i betragtning dog pænt.

3. Projektets faser

Arbejdet har været delt i en planlægningsfase og i en forskningsfase. Planlægningsfasen tog ikke sit udgangspunkt i dybtgående diskussioner om metodologi, det var måske at vente, for en kogebook for marxistiske litteraturhistorier findes hverken i Danmark eller andre steder, selvom der bl.a. i Vesttyskland er skrevet litteraturhistorier ud fra et materialhistorisk historiesyn. I Norden er Dansk Litteraturhistorie først på området, men et lignende projekt er nu på vej i Sverige. Dansk Litteraturhistorie hviler naturligvis på teoretiske overvejelser og debatter⁴⁾, men et krav om en gennemarbejdet, teoretisk platform ville nok have stoppet arbejdet før det kom igang p.gr.a. de forskellige material-historiske tilgange, som findes og som også er repræsenteret i projektet. I stedet blev planlægningsfasen brugt til at udarbejde en socialhistorisk beskrivelse og en række modeller. Den socialhistoriske be-

skrivelse blev en bog til projekt-internt brug, der i overblik beskrev sociale og økonomiske forhold af betydning for den kulturelle og litterære udvikling.⁵⁾ Modellerne skulle give en række forskellige bud på den endelige tekst i litteraturhistorien og således konkret bearbejde spørgsmål som vægtning af stofkategorier, anvendelse af fremstillingsformer og forholdet mellem tekst og billedstof.⁶⁾

Forskningsfasen skulle indløse fem mål: 1) den skulle tilvejebringe analyser af den litteraturhistoriske traditions anvendelse eller marginalisering af stofområder,⁷⁾ 2) den skulle føre til synopsis for de enkelte bind,⁸⁾ 3) den skulle omfatte ny primærforskning på markante dele af stoffet,⁹⁾ 4) herefter skulle råmanuskripter udarbejdes og kritiseres, 5) det endelige manuskript skulle skrives og illustreres.

I skrivende stund, sommeren 85, er vi en smule, men ikke væsentligt efter tidsplanen, som endeligt blev lagt fast i vinteren 1982-83. Det sidste bind, der rummer komplet titel- og forfatterindeks, illustrationsindeks, en sagordbog og bibliografiske henvisninger udkommer med et par måneders forsinkelse i vinteren 1985-86. Med dette bind skulle det være muligt at benytte Dansk litteraturhistorie som en effektiv håndbog. Noget nyt er her sagordbogen, der skulle gøre det muligt at slå begreber og fænomener op - og at følge deres evt. betydningsændring frem gennem perioderne.

4. Projektets organisation og mål

Tidligere danske litteraturhistorier er blevet skrevet af én eller to forfattere eller af en snæver kreds under en hovedredaktørs auspicer. Dette projekt er kollektivt organiseret og omfatter 47 medarbejdere, der har udpeget tre til at varetage administrationen, men ikke iøvrigt "ledes". Fra starten skelnede man mellem redaktionelle medarbejdere med ansvar og redaktionel myndighed og ad hoc-medarbejdere, der skulle beskæftige sig med afgrænsede skriveopgaver. I løbet af processen blev skellet opløst og erstattet af forskellen mellem de meget og de mindre engagerede. Styringsfunktioner og manuskriptkritik er blevet varetaget på de mange projektseminarer - det sidste er efter-

hånden som manuskriptbunkerne blev for store - blevet lagt ud i specielt sammensatte kritikgrupper. Arbejdet er i øvrigt foregået i bindgrupperne, og har de fleste steder kunnet fastholde den kollektive arbejdsform, som på den ene side fastholder, at den enkelte skribent har ansvaret for sin del af manuskriptet, og på den anden side er forpligtet på at levere kritik for at øge kvalitet og forståelighed.

Denne organisationsform er på sin vis urationel: En litteraturhistorie ville uden tvivl kunne skrives hurtigere, hvis færre blev inddraget og ansvaret samlet. Den løbende stramning af medarbejdernes arbejdsvilkår på universiteterne har da også medført, at vanskelighederne blev større end forudset. Men den støtte, projektet har fået fra Statens humanistiske forskningsråd og anvendelsen af forskudshonorarerne lang tid før manus blev afleveret til forlæggeren har spillet en vigtig rolle. Pengene har gjort det muligt dels at arbejde kollektivt (støtte til rejser, seminarer mv.) dels at give en del studenter og yngre kandidater løn for at udføre et stykke forskning. Herved har flere slags erfaringer kunnet blive inddraget, og det er en styrke for projektet at aldersspredningen blandt medarbejderne har været stor (den ældste er født 1916 og den yngste 1955).

Organisationsformen er naturligvis udtryk for den tid, hvor projektet blev planlagt, men er ikke udtryk for en blind forkærlighed for det kollektive. Dels var det nødvendigt, at mange var med af hensyn til den omfattende primærforskning, dels var et reelt samarbejde mellem folk med baggrund i forskellige teoretiske retninger en nødvendighed, for ingen af dem kunne alene løse den konkrete opgave det er inden for få år at fremstille en litteraturhistorie af et omfang på 5-6000 s., der både lader sig anvende af læg og lærd, og som på én gang kan fungere som opslagsbog og som syntetisk fremstilling.

5. De fire positioner

Litteraturhistorien er udarbejdet af lærere fra institutterne for nordisk sprog og litteratur og for litteratur-

videnskab ved de fem danske universiteter og af enkelte studerende og kandidater uden forskeransættelse. I projektgruppen er også indgået universitetsforskere i filosofi, klassisk filologi, historie, teaterhistorie, medier og samfundsfag. Hvad litteraterne angår, er de kommet fra fire forskellige positioner i 60'ernes og 70'ernes marxistiske opbrud:

1) en gruppe, der har gennemløbet udviklingen fra nykritik over ideologikritik mod et gen-historiseret litteraturstudium (Jøhan Fjord Jensen, Tage Hind og Søren Baggesen), 2) en gruppe, hvis udgangspunkt er den strukturalisme og semiologi, der har rødder i Frankrig og i dansk sprogvidenskab og som i perioden blev bearbejdet og drejet først i retning af ideologikritik, siden mod psykoanalysen. Centralt står her tidsskriftet Poetik (senere Kultur og klasse) og medarbejdere på Institut for litteraturvidenskab, Københavns Universitet (Peter Madsen, Torben Kr. Grodal og Jørgen Holmgaard). 3) Den kapitallogiske position er tysk inspireret og har i Danmark haft sit udviklingscentrum på Aarhus Universitets institutter for Idehistorie og Nordisk (Peer E. Sørensen og Jens Hougaard). 4) den historisk-sociologiske litteraturlæsning har haft sit centrum på Nordisk Institut ved Københavns Universitet og lå til grund for udgivelsen af Samlerens antologi af nordisk litteratur med fyldige teksthistoriske oversigter (Sigurd Kværndrup, Jørgen Vogelius, Finn Hauberg Mortensen).

Som projekt havde Dansk litteraturhistorie også det mål at bringe disse positioner i dialog med hinanden med henblik på at udvikle dem gensidigt. Og det er lykkedes. For alle har det været frugtbart at skulle tænke konkret, historisk og at skulle meddele sig til et stort publikum uden i tekstens overflade at lade de teoretiske hjælpekonstruktioner være synlige: For nykritikerne betød det et endeligt farvel til autonomismen, for semiologerne en bevægelse fra studiet af semantiske værditransformationer til de historiske forudsætninger herfor, for kapitallogikerne en sensitivitet over for fænomener, der sætter sig imod kapitalens lovmæssigheder, for den historisk-sociologiske position en skærpelse af den historie- og bevidsthedsteoretiske indsigt.

Til trods for samarbejdet mellem de forskellige positioner er forskellene mellem dem ikke blevet usynlige. De kan spores ved sammenligning mellem de enkelte bind og forfattere. Derfor er det ikke muligt at tale om ét samlet litteraturbegreb eller historiesyn. Alligevel er der, som jeg nu skal belyse, tale om en fælles profil for dette værk, som skiller det ud fra andre danske litteraturhistorier.

6. Litteraturbegrebet

Det grundlæggende og fælles faglige problem for medarbejderne har været at være uddannet inden for en faglig tradition, der hviler på den litterære centrisme: Litteraturhistorierne tog udgangspunkt i litteraturen, søgte bagom den til de personelle eller teksthistoriske forudsætninger med det formål at slutte af med en historisk perspektiveret forståelse af de samme litterære værker. En overskridelse af denne litterære centrisme har været en besværlig, men nødvendig proces. Nødvendigheden ligger i, at der ud fra en historisk-materialistisk betragtning kun er én historie, der i nyere tid består i udviklingen af menneskenes samfund og samfundsmæssighed gennem klassekamp. Litteraturen har derfor ikke sin egen historie, så lidt som de andre historier fra romantikkens tid kan den på én gang være udgangspunkt og mål. Heri ligger ikke, at litteraturen ikke har historie, eller er en del af den samlede historie. Men det betyder, at den ikke selv på forhånd udskiller sig som et studieobjekt for den historiske materialist som det genuine udtryk for den nationale fortid og ånd, der blot ved at blive solidarisk formidlet lader sig anvende til at frembringe nutidens dannelse.

En litteraturhistorie skrevet på material-historisk grundlag kan ikke blot begrænse sig til at rumme fornyede studier af de tekster, som teksterne selv og deres faglige formidlingstradition har udpeget. Den traditionsbetingede selektion er et udtryk for og et aspekt af den kulturelle magtkamp i samfundet: her er de tekster samlet i kanon, som den herskende klasses ideologer samtidig eller senere har forstået som milepæle. Men historien har ikke kun sejrherre, også de besejredes tekster må integreres i den litteraturhistoriske fremstilling. Ikke blot af hensyn til

den historiske kendsgerning, at de foreligger som et fænomen, der i kvantitativ forstand er overordentlig dominerende. Men fordi det uden denne integration er umuligt at forstå både total- og litteraturhistorien som en dialektisk proces mellem forskellige samfundsgruppers modsatrettede erfaringer, hvor erfaringssammenfald og hegemonidannelser vel er mulige, men processen uafsluttelig.¹⁰⁾

Derfor bør det afdækkes, hvilke konsekvenser for selektion og tolkning, den tidligere formidlingstradition har haft. Og derefter bør litteraturbegrebet udvides, så det i princippet omfatter samtlige tekster i en given situation eller periode - herunder ikke blot masselitteraturen (den traditionskulturelle og industrielle), men også oversættelser og ikke-fiktive tekster. Omkring denne enorme tekstmasse ligger en endnu større mængde af ikke-litterære bevidsthedsudtryk, der spænder fra det ret tekstnære som dramatik til det relativt tekstfjerne som fodbold. Teksternes placering som et element i en bredere kulturel sammenhæng bør fastholdes, hvad der selvfølgelig ikke hindrer, at man tager dem frem til speciel belysning.

Udvidelsen af tekstbegrebet og opmærksomheden på den bevidsthedsmæssige kontekst er nødvendig, men ikke tilstrækkelig. For tilbage står det problem, at udpege de tekster, som en ny litteraturhistorie så først og fremmest kan handle om. Udgangspunktet for projektets overvejelser over dette spørgsmål er et litteraturbegreb, der ikke anskuer teksterne som en passiv refleks af brygninger i samfundets basis, men som en aktiv organisering af samfundsmæssigt relevante erfaringer. De ses derfor ikke som et produkt, men som en del heraf. Litteraturen opfattes således ej heller som en software kilde til materialhistorien. Det er imidlertid ikke noget distinktivt træk, at litteraturen organiserer samfundsmæssige erfaringer. Det gør også f.eks. de ikke-fiktive tekstformer, de ikke-verbale kunstformer, organisationskulturen og familiens samværsformer. Men litteraturen gør det på specielle måder, og visse litterære tekster er i denne henseende mere markante end andre og bør derfor ligge til grund for den litteraturhistoriske beskrivelse.

Det er her vigtigt at være opmærksom på, hvorledes teksterne indgår i opbygningen og nedbrydningen af samfundets skiftende hegemonier og finder anvendelse i de institutioner, som er bærere heraf.

Ud fra dette synspunkt kan man i det mangfoldige materiale skelne mellem 1) det som i en given situation blev historisk dominerende, 2) det, som var historisk muligt, men ikke blev realiseret og 3) det som faktisk forelå, men som ikke blev anset for relevant for den historiske udvikling af magthaverne. Det historisk mulige er ikke bare alt muligt andet end det historisk bærekraftige, men noget historisk specifikt. For noget, men ikke hvad som helst har været historisk muligt, uden at blive til virkelighed. Nogle tekster bliver da centrale for den nye litteraturhistorie, fordi de indgår i opbygningen og nedbrydningen af samfundets magtstrukturer, hvad enten de er af økonomisk, social, kulturel eller psykologisk art. Andre bliver af vigtighed, fordi de organiserer de historisk mulige erfaringer.¹¹⁾

7. Historieopfattelsen

Fra afgrænsningen af stoffet til dets organisering i forhold til tidens dimension; periodiseringen har altid voldt litteraturhistorikere teoretisk hovedbrud og praktisk besvær. Det er let at se, at den hidtidige tradition har udpeget periodeforskellene ud fra eklektiske kriterier (f.eks. kongerækken, æstetiske doktriner, idehistoriske strømninger eller ti-år), men straks vanskeligere at pege på teoretisk stringente alternativer.

Dette havde i vores sammenhæng bl.a. sin begrundelse i arbejdsformen, idet der på et tidligt tidspunkt i processen skulle sammensættes arbejdsgrupper svarende til de kommende bind. Således var periodegrænserne på én gang udgangspunkt og resultat. For at råde bod på dette blev de stipulerede skel justeret undervejs, og der blev nedsat grupper på tværs af perioderne i forbindelse med nyt stof som kvindelitteratur og folkelitteratur. I øvrigt blev tilgrænsningsproblemer bindene imellem naturligvis drøftet løbende.

Men der var tillige som antydet vanskelige problemer af teoretisk art på spil: Periodegrænserne blev oprindeligt anskuet udfra realhistorien, fordi litteraturen indgår heri og fordi der ikke findes periodeskel, der er relevante for tekstmassen i hele dens bredde. Teoretisk er grænserne mellem de forskellige produktionsmåder klare, men i realhistorien foregår udviklingen i langstrakte processer, hvor hver fase præges både af den, den har overvundet og af den, som skal overvinde den igen.

Det hjælper således ikke noget at konstatere forskellen på en feudal og en kapitalistisk produktionsform, når overgangsperioden må antages at have varet flere hundrede år. Denne tilsyneladende vanskelighed kan vendes til en indsigt: periodegrænser bør ikke tages for mere end de er - en markering af skift på nogle planer i den historiske og kulturelle udvikling, der sjældent falder sammen med skift på andre. Historien - også den del, der kaldes litteraturhistorie - består af usamtidige processer. Og de bør fastholdes både i deres kontinuitet og diskontinuitet. For at historien kun ændres langsomt betyder ikke, at den ændres kontinuerligt. Der er således kvalitative forskelle mellem den feudale og den kapitalistiske produktionsmåde; selvom den feudale omfattede de fleste og det meste under overgangen, så måtte den kapitalistiske lægge stadigt større dele af samfund og bevidsthed under sig, hvorved den kvalitativt bliver dominerende.

Perioderne i litteraturhistorien kan ikke bestemmes ud fra realhistorien, men de litterære og andre tekster kan knyttes hertil via en række mellembestemmelser, der er realhistorisk bestemt og rammesættende for produktion og anvendelse af litteraturen. Den mest overordnede kobling er rækken af hegemonier. Inden for den enkelte produktionsmåde kan hegemoniet skifte, og hegemonibegrebet kan bruges til en overordnet periodisering i den udstrækning den pågældende tekstmasse indgår i opbygning eller nedbrydning af samfundets centrale værdigrundlag. I et givet hegemoni findes en række institutioner - både offentlige som kirke og skole og private som familie og klubber - som konkret danner rammen om samfundets brug af tekster.

Omkring litteraturen udvikles specifikke institutioner som f.eks. litteraturkritikken, den litterære salonkultur, digterskoler. Til en analyse af de kreative miljøer og deres forandring hører en belysning af forfatterrollen: uddannelse og økonomisk stilling (f.eks. mæcenat ctr. lønarbejde) og i sammenhæng hermed 'billedet' af forfatteren, f.eks. som håndværker eller som genial seer. Også publikum må inddrages: den sociale sammensætning er vigtig, men også anvendelsessammenhænge, jvf. forskellen på det feudale fællesskab i landsbyen, der i fællesskab brugte sange og fortællinger fra traditionskulturen som del af arbejde og fest, og embedsborgerens stillesiddende læsning, ene mand i lænestolen - en historisk set ret ny måde at bruge litteratur på.

I en given periode er der ofte tale om flere litteraturer med hver deres historiske dynamik. I 1700-tallet kommer det sprogligt til udtryk i den såkaldte fire-sprogs-kultur: I Danmark skrives til forskelligt brug på tysk, fransk, latin og på dansk. Men også i 1800-tallets dansksprogede litteratur trives flere historiske lag side om side: Når både embeds- og handelsborgerskab i første halvdel af 1800-tallet læste store mængder af hurtigt oversat fiktionsprosa af engelsk og fransk oprindelse, havde det delvis at gøre med, at det danske parnas ikke var leveringsdygtigt i romaner til rimelige priser. Som i dag var der tale om underholdning, men ikke kun om det. Gennem denne oversættelsesstrøm kunne erfaringer fra de tidligt kapitaliserede lande med et stærkt borgerskab transporteres til et borgerskab, der var isoleret og svagt efter det økonomiske sammenbrud i århundredets begyndelse. Derved indgik de nye romaner i det danske borgerskabs identitetsstiftelse. Importen sætter aftryk i dansk litteratur i forbindelse med det såkaldte prosagennembrud omkring 1825 hos forfattere som Poul M. Møller, St.St. Blicher, Th. Gyllembourg og B.S. Ingemann.

Mens denne borgerlige litteratur var længere fremme end den realhistoriske situation, hvor den absolutistiske konge med ringe held endnu søgte at holde sammen på situationen, formidlede den litteratur, der fandt anvendelse hos den brede befolkning i landbrug og håndværk, erfaringer, som lå bagom situationen: Selvom landbruget var ved at

sprænge de feudale rammer var den middelalderlige traditionskultur, formidlet som billige tryk til en skilling eller en mark (folkebøger, viser, almanakker mv.) stadig en stor handelsartikel på markederne for de omrejsende kolportører. Med den udflytning fra landsbyfællesskabet, der var en af landboreformernes konsekvenser, led den mundtlige formidling et knæk.

Det er ikke tilfældigt, at det embedsborgerlige hegemoni, der var under opbygning ikke blot søgte at integrere de udviklede, borgerlige litteraturformer fra udlandet, men tillige traditionskulturen. Økonomisk-politisk førte alliancen mellem borgere og de nye, frie bønder til velstanden under kornsalgssperioden, til nationalliberalismen og til grundloven. Den litterære baggrund herfor var de talrige indsamlinger, bearbejdnings og nyskrivninger af og på det traditionskulturelle stof, som J.M. Thiele, N.F.S. Grundtvig, H.C. Andersen og St.St. Blicher stod for - og som den litteraturhistoriske genre udspringer af. Det bredere gennemslag fandt sted i skole- og kulturpolitikken og i teologien med grundtvigianismen.

Tidsforskydninger som disse rejser naturligvis problemer for den litteraturhistoriske periodeinddeling, der jo skal løbe lineært fremad. Det er nødvendigt at drage den konsekvens, at periodegrænserne må opfattes som mindre absolutte end det hidtil er sket, og at fremstillingen af en periode må tydeliggøre, at der ikke er tale om én linie, men om flere, der indgår i et dynamisk og dialektisk forhold til hinanden. Dermed er også demeteret den forenkede forestilling om perioderne som bestemt først og fremmest som digternes opgør med den tidligere generation. Den bølgebevægelse f.eks. mellem rationalitet og følsomhed, som en sådan beskrivelse let forfalder til, er ikke en lovmæssighed, men i sig selv en historisk størrelse.

Den historieopfattelse, der her er skitseret, fører til konsekvenser også for analysen af den litteraturhistoriske traditions brudfigurer som Holberg, Oehlenschläger og Brandes. De står naturligvis centralt også i Dansk litteraturhistorie, men den er ikke organiseret ud fra deres personlige gennembrud. Også de må ses som del af dialektikken i samfund, kultur og litteratur. I det følgende skal jeg give et rids af, hvorledes vi i denne sam-

menhæng har søgt at forvalte kravet om på én gang at fastholde det historisk kontinuerte og de brudflader, der markerer springene.

9. Perioderne

Bind 1. Fra runer til ridderdigtning (o.800-1480)
beskriver litteraturen fra de gamle nordiske næsten skriftløse ættesamfund ind i en ny brydningstid, hvor kristendommen og dens medier - alfabet, bøger, kirker, processioner, sange og danse - introduceres og samfundets omdannelse i den europæiske feudalismes billede begynder. Bindet omhandler de mundtlige genrer, den ældste kristne digtning, herunder krønikegenren med Saxo Grammaticus som hovedskikkelsen, middelalderens videnskabelige litteratur, den høviske kultur, folkeviserne og endelig den katolske digtning i senmiddelalderen.

Bind 1 er skrevet af: Sigurd Kværndrup, cand.mag., ekstern lektor, Københavns Universitet (KU). Lars Lönnroth, fil.dr., professor, Göteborgs Universitet. Thorkild Damsgaard Olsen, mag.art., lektor, KU.

Bind 2. Lærdom og magi (1480-1620)
handler om litteraturens udvikling frem over reformationskampene og den efterfølgende konsolidering af feudalismen. Efter et afsnit om den endnu levende folkekultur og dens forhold til "elitekulturen", gøres rede for reformkatolicisme og humanisme. Latindigtningen får en grundig behandling. Et centralt afsnit skildrer reformationskampen og fyrstekirken, latinskolen og universitetet som præsteskoole, men også den ny videnskab, som den dyrkes uden for universitetet - af bl.a. Tycho Brahe - omtales tillige med adelskulturen og de borgerlige vidensformidlere. Typisk for periodens dobbelthed er skoledramaet, en blanding af luthersk teologi, humanisme, fyrstehyldest og folkelige elementer - lærdom og magi i ét.

Bind 2 er skrevet af Peter Brask, mag.art.Dr.phil., professor, Roskilde Universitetscenter (RUC). Karsten Friis-Jensen, cand.mag., forskningsstipendiat. Jens Glebe-Møller, dr.theol., professor, KU. Tage Hind, cand.mag., lektor, KU. Minna Skafte Jensen, dr.phil., lektor,

KU. Anders Jørgensen, cand.phil., KU. Sigurd Kværndrup, se bd. 1. Jens Rahbek Rasmussen, cand.phil., kandidatstipendiat, KU. Janne Risum, cand.mag., adjunkt, Aarhus Universitet (AU). Bjarne Thorup Thomsen, cand.phil., KU.

Bind 3. Stænderkultur og enevælde (1620-1746)

skildrer litteraturens udvikling frem over enevældens indførelse til dens konsolidering i første halvdel af 1700-tallet. Bindet indledes med en fremstilling af troslivets ensretning, adelens humanistiske dannelse og kunstens aristokratisering. Herefter beskrives enevældskulturen med dens hyldestdigtning og salmelitteratur (bl.a. Kingo). Ud fra lyrikkens, satirens og det holbergske teaters udvikling skildres den klassicistiske embedsmandskultur, samt i og med pietismen den første selvstændiggørelsesbevægelse i forhold til enevælden. Endelig omhandles de folkelige kulturformer i byernes lav og bøndernes sagn og folkeeventyr.

Bind 3 er skrevet af: Jens Hougaard, cand.phil. lektor (AU). Toni Nielsen, mag.art. (AU). Erik Vestergaard Rasmussen, cand.phil. undervisningsassistent, (AU). Arne Rindom, stud.mag. (AU). Peer E. Sørensen, lic.phil. lektor, (AU).

Bind 4. Patriotismens tid (1746-1807)

omhandler udviklingen af en patriotisk borgerlig kultur og litteratur under den økonomiske blomstringstid i slutningen af 1700-tallet. Bindet skildrer dels forudsætningerne for den patriotiske kultur i aristokraternes salonliv i hovedstadens palæer og i naturen omkring de nyopførte landsteder, dels den senere individuelle og følelsesmæssige frigørelse, der med Johannes Ewald og det norske digtermiljø i centrum fandt sted i perioden efter Struensees politiske opgør med aristokratiet. Videre skildres en ny borgerlig litteraturs opståen, stimuleret bl.a. af den franske revolution, og bindet afsluttes med den oehlen-schlägerske naturromantik, dens baggrund og betydning.

Bind 4 er skrevet af: Johan Fjord Jensen, mag.art. professor, (AU). Morten Møller, cand.phil., (AU). Toni

Nielsen, se bd. 3. Jørgen Stigel, cand.mag. lektor, Aalborg Universitetscenter (AUC).

Bind 5. Borgerlig enhedskultur (1807-1848)

beskæftiger sig med udviklingen i første halvdel af 1800-tallet med handelssammenbrud, statsbankerot og tabet af Norge frem mod en begyndende velstandsstigning, dannelse af et borgerligt demokrati og en dertil hørende enhedskultur. Bindet starter med de religiøse vækkelsesbevægelser og folkelige kulturformer, der på landet fulgte opløsningen af det traditionelle landsbyfællesskab. Tilsvarende skildres proletarietets og lavborgerskabets livsvilkår i byerne som baggrund for tidens omfattende skillingsviselitteratur. Hovedvægten i bindet ligger dog i skildringen af den borgerlige enhedskulturs centrale forfatterskaber som Oehlenschlägers og J.L. Heibergs, men også i analysen af de forfattere, der står uden for denne kulturs institutioner eller befinder sig i opgør med dem - som Grundtvig, Kierkegaard, H.C. Andersen og Blicher. I tilknytning her til skildres fremkomsten af en ny kvindelitteratur.

Bind 5 er skrevet af: Steffen Auring, cand.mag. adjunkt, Amager Forberedelseskursus. Søren Baggesen, mag.art. professor, RUC. Finn Hauberg Mortensen, lic.phil. lektor, Odense Universitet (OU). Søren Petersen, stud.mag., KU. Marie-Louise Svane, mag.art. adjunkt, KU. Erik Svendsen, cand.mag. adjunkt, Køge Handelsgymnasium. Poul Aaby Sørensen, cand.phil., KU. Jørgen Vogelius, cand.mag. lektor, RUC. Martin Zerlang, mag.art. ekstern lektor, KU.

Bind 6. Dannelse, folkelighed, individualisme (1848-1901)

omhandler litteraturens udvikling fra borgerskabets opgør med den enevældige statsform frem til forfatningskampens afslutning omkr. århundredskiftet. Med enevældens afskaffelse opstår en ny politisk meningsdannelse uden censur i en dagspresse i kraftig vækst hvor også feuilletonerne blomstrer. De gamle dannelsesidealer står for fald og slår med Georg Brandes ud i åben konflikt. Med Herman Bangs skildringer af storbylivet og Henrik Pontoppidans digtning over de intellektuelles problemer i den politiske kamp slår

en ny tids litteratur igennem. Også kvindelitteraturen blomstrer og på landet en folkelig kulturbevægelse med højskolen som sin vigtigste institution. Samtidig slår en åndsaristokratisk lyrik indad som svar på den sociale virkelighed.

Bind 6 er skrevet af: Per Dahl, mag.art. seniorstipendiat, AU. Torben Ditlevsen, mag.art. lektor, AUC. Torben Kragh Grodal, mag.art. lektor, KU. Lise Busk-Jensen, mag.art. forskningsrådsstipendiat. Jørgen Holmgaard, mag.art. professor, AUC.

Bind 7. Demokrati og kulturkamp (1901-1945)

beskriver litteraturens udvikling fra systemskiftet over verdenskrigene og mellemkrigstidens verdenskrise, kulturelle, sociale og politiske kampe frem til afslutningen af anden verdenskrig. Bindet skildrer bl.a. det folkelige gennembrud knyttet til bøndernes, husmændenes og arbejdernes litteratur og kultur og de centrale brydninger mellem den borgerlige dannelsesstradition og de nye radikale ideologier. Højredrejningen i 30'erne, den borgerlige succeslitteratur, blomstrende massekultur og den nye sociale realismes gennembrud i samspil med de kriseramte klassers liv, men også et fantasifuldt surrealistisk oprør. Bindet afsluttes med besættelsestidens illegale beredskabslitteratur.

Bind 7 er skrevet af Gunhild Agger, mag.art. lektor, AUC. Ib Bondebjerg, lic.phil. lektor, KU. Anker Gemzøe, mag.art. lektor, AUC. Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, cand. mag. lektor, OU. Hans Jørn Nielsen, cand.mag. seniorstipendiat, AUC. Anne Birgitte Richard, mag.art. lektorvika, RUC.

Bind 8. Velfærdsstat og kulturkritik (1945-o.1980)

Vor egen tids litteratur var i starten præget af den kolde krigs intellektuelle klima, der fortrængte de sociale modsætninger til fordel for moralske og individuelle problemer. Humanisme og eksistentialisme levede i eksperimenterende litterære former og den yngre generation søgte indad i religiøs og poetisk optagethed. Perioden var præget af øko-

nomisk vækst, opbrud fra landbruget og ekspansion af industri- og serviceerhverv. Fjernsynet blev det vigtigste massemedium, livsmønstrene ændredes, en ny mellemlagslitteratur orienterede sig mod hverdagslivet, og bykulturen dominerede. En kritisk solidaritet videreførte den kulturradikale tradition i afstand til konservatisme og kommunisme, og nye kulturelle strømninger fra England og USA dannede baggrund for ungdomsoprør, studenter- og kvindebevægelse. Den økonomiske vækst skabte selvstændighed men også konflikter i opbruddet fra tidligere tiders normer. Det afspejlede sig i 70'ernes litteratur med dens søgen efter ny identitet i spændingsfeltet mellem socialt engagement og personlig integritet.

Bind 8 er skrevet af: Michael Bruun Andersen, mag. art. ekstern lektor, KU. Tage Bild, mag.scient.soc. lektor, KU. Peter Larsen, cand.mag. lektor, KU. Britta Lundquist, cand.mag. undervisningsassistent, KU. Peter Madsen, mag.art. professor, KU. Søren Schou, mag.art. lektor, RUC. Karen Syberg, mag.art., KU.

Bind 9. Noter og registre

indeholder noter til de forskellige bind med kilde- og litteraturhenvisninger. I bindet findes endvidere fyldige navne- og emneregistre samt billedfortegnelse til det samlede værk.¹²⁾

10. Fremstillingsformer

Bind 4 kom som det første på gaden i 1983, men allerede året før kunne hovedkritikeren ved den store, konservative morgenavis Berlingske Tidende anmelde værket under overskriften "Litterær søslange. Et gigantprojekt, der kan være forældet før det offentliggøres". Jens Kistrup mente, at den nyborgerlige bølge under krisen direkte ville slå igennem i litteraturopfattelsen og gøre værket til et gravmonument over højkonjunktorens marxistiske ideologi og litteraturvidenskab. Et materialistisk synspunkt fra højrefløjen! Men ikke tilstrækkeligt dialektisk. Værket er blevet genstand for en omfattende debat, hvilket er forståeligt, hvis man tager i betragtning, dels at litte-

raturhistorien er en folkepædagogisk genre, dels at bøgerne er skrevet fra venstre og udgivet under en borgerlig fremmarch i økonomi, politik og kultur.¹³⁾ Glædeligt er det, at efterhånden som debattens mere kulturpolitiske overtoner er stilnet af, så har dagbladskritikerne i stadig højere grad forholdt sig til, hvad der stod i bøgerne. Kritikken af det senest udgivne bind har nærmest været venlig. I Norden er værket blevet modtaget meget positivt fra starten.

Allerede i 1982, da forlaget skulle udforme reklame-materialet, var det imidlertid klart, at værkets metode og synsvinkel - der havde været forlagets begrundelse for at sætte projektet i værk - ikke længere var et godt salgsargument: Titlen Dansk litteraturhistorie var tilpas anonym og slogan'et blev nu ændret fra noget indholdsmæssigt til noget kvantitativt: "-den største nogen sinde". Det er ikke nogen urigtig påstand, hvis man dømmes efter det samlede sidetal, men grundet den store bredde i stoffet, er dele af skønlitteraturen andetsteds behandlet mere fyl-digt.

Stoftrængslen er størst i det 20. århundrede, hvor de mange nye tekstlige, auditive og visuelle medier skyder frem. Sammenlignet med de fem bind forfatterportrætter i Danske digtere i det 20. århundrede¹⁴⁾ synes litteraturhi-storiens to ikke meget. Og så har vi - udover stofbred-den - til forskel herfra haft den forpligtelse som er spe-ciel og fælles for litteraturhistorier og landkort: de skal være dækkende, hvadenten de er i stor eller lille skala. Det betyder ikke at alt skal være lige grundigt gennemgå-et, men at meget skal være nævnt og resten placerbart in-den for rammerne af de eksemplariske analyser, der er fore-taget. Efter gennemførelsen af primærforskningen har de detaljerede tekstanalyser ofte måttet lægges til side, og den enkelte har så prøvet at skrive på pointerne, dvs. formidle resultaterne gennem en fortælling om det pågæl-dende stof. En givende og udfordrende omvendning, som det begrænsede sidetal, det omfattende stof og genrens karak-ter lægger op til.

Idealet for gennemskrivningen af de endelige manu-skripter har været, at fremstillingen ud over at være kort og klar skulle være plastisk, frontal og autoritativ. Det

plastiske har vi stræbt efter at opnå ved at fortælle, når det lod sig gøre, og ved at anvende et rigt mål af illustrationer med dertil hørende billedtekster, som tilsammen søger at støtte og perspektivere hovedfremstillingen i brødteksten.

Det frontale indebærer, at fremstillingen skal gå lige på stoffet i stedet for at tage udgangspunkt i diskussion med den tidligere forskning. Forskningsdebatten kunne vi med fordel specielt for visse perioders vedkommende have taget med - også af hensyn til de læsere, der ønsker at drive videre studier, men vi har måttet indskrænke os til kommentarer i forbindelse med værkets omfattende bibliografi.

Den autoritative skrivestil bliver let autoritær, dvs. lukkende, hvor den burde åbne, men det hører med til kravet til et opslags- og oversigtsværk at man kan finde oplysninger og resultater. Den syntetiske fremstilling, resultaterne indgår i, må så være den baggrund, de umiddelbart kan bedømmes udfra. Men dermed vil - som altid i humaniora - ikke være sagt, at man ikke kunne komme til andre nye. Dansk litteraturhistorie er ikke tænkt som et gravmæle, men som en inspiration til at gå videre fra det sted, hvortil vi på de givne betingelser kunne nå. Det nye stof, de nye periodegrænser, de nye kategorier og koblinger og de nye analyser af det kendte vil forhåbentlig føre til ny forskning. Allerede nu støtter værket den historiske perspektiverede læsning, som i de senere år har foldet sig ud både i gymnasie- og universitetsundervisningen.¹⁵⁾

Projektet har været spændende at tage del i. Det har afsat processer, som de implicerede kan arbejde videre ud fra. Og det værk, som nu snart foreligger komplet, er forhåbentlig et stykke kulturpædagogik, som har videre perspektiv end den aktuelle borgerlige restaurationstid. Et udtryk for det historisk mulige.

Noter:

1) Jvf. min fremstilling i Danskfagets didaktik. Litteraturformidling i de gymnasiale uddannelser, en bevidsthedshistorisk undersøgelse, bd. I-II, 1979.

2) Jvf. Thomas Bredsdorff: Den radikale Holberg, 1984.

- 3) Holberg har således tydeligvis indflydelse på Villy Sørensens essayistik og tænkning.
- 4) Jvf. bl.a. Johan Fjord Jensen: Efter guldalderkonstruktionens sammenbrud, bd. I-III, 1979.
- 5) Titlen er: Projekt dansk litteraturhistorie. Arbejdsrapport. August 1976. Bogen er kun offentliggjort som privattryk.
- 6) En af disse modeller er Martin Zerlang's analyse af skolelærerlitteraturen i Kultur og Klasse, nr. 33, 1978.
- 7) Jvf. Efter guldalderkonstruktionens sammenbrud og Dansk-fagets didaktik.
- 8) Jvf. Jørgen Holmgaard og Torben Kragh Grodal: Skitse til en litteratur- og bevidsthedshistorisk beskrivelse af perioden 1848-1901 i Danmark, Kultur og Klasse, nr. 32, 1978 og min Synopsis til en fremstilling af perioden 1807-48, Nordisk litteraturhistorie, 1978.
- 9) Fortegnelser over arbejdspapirer og manuskriptudkast er løbende af projektet fremsendt til Statens humanistiske forskningsråd. I efteråret 1977 var f.eks. registreret 4200 s., to år efter yderligere 3500 s.
- 10) Hegemonibegrebet er hentet fra Antonio Gramsci og i dansk sammenhæng præsenteret af Peter Madsen.
- 11) Overvejelser over det historisk mulige er hentet fra Ernst Bloch og i dansk sammenhæng præsenteret af Søren Baggesen i Tekst/Historie. Bidrag til historisering af tekstlæsning i gymnasiet, red. af Finn Hauberg Mortensen, 1980.
- 12) Teksten i dette afsnit udarbejdet af projektet til orienteringsmateriale.
- 13) Mere principielle indlæg er fremkommet i tidsskriftet Kritik, 1984.
- 14) Der henvises til 3. udg. red. af Torben Brostrøm og Mette Winge, 1980ff.
- 15) Samlerens antologi af nordisk litteratur, bd. I-XI, 1972ff, der leverer teksteksempler, der svarer til de synsvinkler, som anlægges i Dansk litteraturhistorie. Povl Schmidt og Jørgen Gleerup udsendte 1976 Dansk kulturhistorie og bevidsthedsdannelse 1880-1920. Periodelæsning i dansk. Introduktion som første bind i en serie, der snart omfatter 20 bd. analyser, antologier mv. Oplæg til den historiske orientering af faget dansk findes desuden i Historien i dansk, red. af Peter Olivarius ea., 1978, Dansklærerforeningens debatskrift Svar på tiltale, 1980 og Tekst/Historie - bidrag til historisering af tekstlæsning i gymnasiet, 1980, hvori desuden findes en omfattende bibliografi.

SAMENVATTING

Dit artikel behandelt de overwegingen en de gang van zaken bij de totstandkoming van Dansk litteraturhistorie (9 delen, 1983-86), het meest recente Deense literatuurge-schiedwerk, dat - zo was de wens van uitgeverij Gyldendal - moest bouwen op de resultaten van het literatuurwetenschap-pelijk onderzoek van de laatste twintig jaren. Een groep literatuurwetenschappers, verbonden aan diverse universitei-ten ging op het verzoek van Gyldendal in, maar stelde daar-bij vier voorwaarden: 1) het werk moest geschreven worden vanuit een historisch-materialistisch uitgangspunt, 2) de werkzaamheden moesten worden verricht op basis van collec-tiviteit, 3) de inkomsten uit de voorverkoop, d.w.z. de daaruit te betalen voorschotten, moesten gebruikt worden om onderzoek te financieren, 4) het werk diende zich te richten op een brede kring van geïnteresseerden en niet uitsluitend op (de linkervleugel van) de universitaire vakkringen. Gyldendal ging op deze voorwaarden in.

Het werk kwam in twee fases tot stand: 1) een plannings-fase, waarin een sociaalhistorische beschrijving en een reeks modellen werd uitgewerkt, en 2) een onderzoeksfase, waarin men de accenten en de omissies van de literatuurhis-torische traditie analyseerde, synopses maakte voor de ver-schillende delen, nieuw onderzoek deed m.b.t. belangrijke onderdelen van het materiaal, een concept-manuscript uit-werkte en kritisch toetste, waarna men tot slot het defini-tieve manuscript schreef en de illustraties uitkoos.

De theoretische achtergrond van de 47 medewerkers was uiteenlopend (o.a. ideologiekritiek, Frans structuralisme en semiologie, historische-sociologische literatuurbenade-ring).

Het gehanteerde literatuurbegrip kwam tot stand door een overschrijding van het traditionele literaire centrisme (waarbij een groep gecanoniseerde teksten werd behandeld).

Vanuit het gehanteerde historisch-materialistische uitgangspunt beschouwt men de selectie en canonisering van bepaalde teksten door de ideologen van de heersende klasse als deel uitmakend van het totale historische proces, waarmee ook de (literaire) tekstproductie onverbrekkelijk is verbonden. Deze overweging heeft enerzijds geresulteerd in een enorme uitbreiding van het literaire tekstbegrip en een nadruk op literatuur als een manier waarop sociale ervaringen vorm krijgen.

Anderzijds wordt bij de selectie van de te behandelen teksten deze benadering verder uitgewerkt. Men ziet het fictionele tekstmateriaal als deel van een proces van opbouw en afbraak van de wisselende hegemonieën (Antonio Gramsci) in de samenleving. Daarbij onderscheidt men in het tekstmateriaal: 1) wat historisch dominant werd, 2) wat historisch mogelijk was (Ernst Bloch), maar niet werd gerealiseerd, 3) wat in feite voorhanden was, maar niet als relevant werd beschouwd voor de ontwikkeling van de machthebbers (volksliteratuur, vrouwenliteratuur).

Bovengenoemde reeks hegemonieën en de daarmee verbonden instituties vormen het kader waarbinnen teksten door een samenleving worden gebruikt en tevens - theoretische gezien - het aanknopingspunt met de "basis-geschiedenis". Vanuit deze laatste wordt een periodisering ontworpen die gekoppeld is aan de productiewijzen (bijv. feodaal, kapitalistisch) met dien verstande dat rekening wordt gehouden met de ongelijktijdigheid van historische processen en de continuïteit en discontinuïteit daarin. Een voorbeeld hiervan is het overnemen van een burgerlijke literatuur uit het buitenland in Denemarken vanaf ca. 1825, toen de industrialisatie daar nog moest beginnen.

Het artikel besluit met een kort overzicht van de inhoud van en medewerkers aan de successieve delen en een korte beschrijving van het uitbrengen en de receptie van het werk.